

MAGYAR FERENCZRENDIEK A XVI. SZAZAD ELSŐ FELÉBEN.

— HETEDIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

VIII.

A rend iránt minden oldalról megnyilatkozó szeretetet és tiszteletet, szerzeteseinknek hivatásszerű élete, erkölcsaik érintetlen tisztasága és a lelkek üdveért égő önzetlen munkálkodása teremtette meg. Az ő életük úgyszólván a hívek szemeláttára olvadt fel az Isten és ember iránt való szeretetben, az önmegtagadásban, az önfeláldozó buzgólkodásban. S ha itt-ott történt is hiba, tudta mindenki, hogy a nagy többség ezért nem okozható, hogy az embert a szőrcsuha sem menti meg a gyarlóságtól, hogy az indulat, a szenvedély, a zárda falai közt is megkeresi a maga áldozatait.

Örködtek is szerzeteseink maguk s egymás fölött, a konvent falain belül és kívül egyaránt.

Már külső megjelenésük is óvatosságra kényszerítette őket, a reájuk irányuló figyelem miatt. A legcsekélyebb hiba, vagy ballépés kétszeresen szembetűnővé vált volna annál az embernél, aki durva szőrcsuhában, fedetlen fővel, amelyet csak a háromújni szélességben körülfutó hajkorona takart, miután a koponya többi része simára volt borotválva, sarutlan lábbal járt-kelt a falvak és városok utcáin.

De ezzel meg nem elégedve, a konstitúciók még egymás ellenőrzése alá is helyezték őket, mihelyt a zárda küszöbét átlépték. Nem kelhetek útra szerzetestársuk kísérete nélkül, s magányosan sem koldulni, sem utazni nem mehettek.¹⁾ Ha valaki még is megtette volna, minden nála talált tárgyat és értéket elvettek tőle, s csak abban az esetben kaphatta

¹⁾ A konstitúciókon kívül az 1537-ki berényi káptalan is hangoztatja, hogy a szerzetesek utitárs nélkül ne hagyják el a zárdát, sőt az alamiznaszedés idején se kóboroljanak egyedül. Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

ezeket vissza, ha a zárda tanácsosai az önmentségére felhozott okot elfogadhatónak találták. Hasonló büntetésben részesült az is, aki nem tudta felmutatni előljáróinak írásbeli engedélyét az utazásra vonatkozólag.

A kusztosz saját területén, a zárdafőnök pedig a zárda határain túl, csak kivételes alkalommal és halasztást nem tűrő ügyben küldhette a testvéreket.

A mint a szerzetesek valamely zárdába érkeztek, vagy azonnal, vagy legkésőbb estélig kötelesek voltak utiengedélyüket az illető házfőnöknek bemutatni.

Nem volt szabad útközben oly helyeken kéregetniök, ahol saját tartományukbeli szerzetesek tartózkodtak. Úgyszintén tiltva volt magukkal pénzes erszényeket, vagy az egyes bankokhoz szóló utalványokat vinni. Akinél ilyesmit találtak, ugyanúgy bűnhődött, mint aki pénzürtéket tartott meg a maga számára. Még követségre sem vállalkozhattak felsőbb engedély nélkül.

Az utazás tartama alatt az volt a főszabály szerzeteseinkre nézve, hogy minden olyantól óvakodjanak, amiben embertársaik megbotránkozhatnak. Különösen ügyelniök kellett erre a világiakkal való érintkezés közben.

Már a zárdában is tilos volt világiakat abba a helyiségbe beengedni, ahol a napi fogyasztásra szánt bort tartották és szétosztották. Legalább az 1537. évi berényi káptalan kimondja, hogy a jövőben ennek nem szabad megtörténnie.¹⁾ Még kevésbé engedték meg a szabályzatok azt, hogy a szerzetesek útközben térjenek be valamelyik étkező vagy borozó helyiségbe, vagy akár magánlakásba, az olyan helyen t. i., ahol erre nem volt okvetlenül szükség, mint pl. ott, ahol zárdájuk volt. Ez a tilalom azonban nem vonatkozott a főpapok, a kegyurak s a szerzetesek házaira. Sőt néha azt is megengedhették az előljárók, hogy szüleik, testvéreik, rokonaik asztalát felkeressék. Aki ez ellen a tilalom ellen vétett, nyolcz napon keresztül nem kapott ebédnél bort.

Nőkkel meg egyáltalában nem volt szabad beszélniök útközben. Ha valaki utitársától különválva valamely nővel gyanus társalgásba elegyedett,²⁾ s azután emiatt megintetett és megfenyítettett, de magát meg nem javította, minden hivatalától és jogaitól megfosztották, sőt az előljárók ítélete szerint még ezen felül is kemény büntetésben részesült. Ha azután még ez sem használt, és ismét visszaesett hibájába, vagy talán

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

²⁾ A konstitúciók összeírója megjegyzi, hogy: sequestratio = elwalas. Müncheneri kodex. II. Pars. Constitutionis.

a tanuk, az ellene szóló súlyos gyanuokok még nagyobb vétéséget is rábizonyítottak, akkor életfogytig tartó börtönre ítéltetett, »hogy kenyéren és vizen böjtölve sirassa meg bűnös életét, keserűségben és fájdalomban.«¹⁾

Nem volt szabad szerzeteseinknek bemenniök az apácza-zárdákba sem, illetőleg azok belső helyiségeibe. A világiak számára is nyitva álló helyiségekbe ők is beléphettek, pl. alalmaznakérés céljából, de még erre is előljáróik engedélye volt szükséges. Viszont a nőknek is tiltva volt a szerzetesek kolostorait meglátogatni, kiváltképpen pedig egyedül. Ha ilyesmi a kusztosz, vagy házfőnök tudtával és jelenlétében történt meg, néhány korbácsütést kellett hanyagsága miatt elsenvednie.²⁾

Hasonlóképpen tiltva volt nekik a harmadrendű nővérek lakásait látogatni. Ezek a harmadrendű nővérek eredetileg világi nők voltak, akik bizonyos mértékben sz. Ferencz szerzetes rendjéhez tartozóknak tekintettek.

A harmadrend fennállása egykorú magával sz. Ferencz szerzetes rendjével. Már a szent alapítónak az volt a célja, hogy a világban élő hiveket, akik hivatásuk folytán nem folytathatnak zárdai életet, bizonyos lelki összeköttetésbe hozza a rend szellemi tevékenységével. Evégből oly szabályzatot dolgozott ki, amelynek megtartása a hiveket kint a világ zajában, a megélhetés nehéz gondjai közt, bármely életpálya útján, képesekké tette lelkük örök üdvösségének kellő gondozására.

A szabályzatot ezeken és ezenen fogadták el a világiak közül, akik ezáltal bizonyos lelki közösségbe, társulatba léptek egymással, s ezek alkották a harmadik rendet (a második rend volt a szintén sz. Ferencz által alapított klarissák női szerzete), amelyet már III. Honorius pápa megerősített. IV. Miklós pápa a XIII. század végén, a már fennálló alapon újból szervezte a III. rendet és előírta az abban megtartandó szabályokat.

A 20 pontból álló szabályzat főbb részei a következők: A tagokat csak ferenczrendi szerzetes veheti fel a harmadik rendbe. A tulajdonképpeni felvételt egy évi próbaidő előzi meg. A tagok öltözete semmiben sem különbözik a többi világiakétól, kivéve, hogy öltönyük alatt kötél övet és skapulárét tartoznak hordani. A tisztességes házasság nincs megtiltva a tagok részére, de kerülni tartoznak a lelki életre veszedelemmel járó színház, tánczhelyiségeket s egyéb ily mulatóhelyek látogatását. Az egyház által előírt böjtökön kívül még a következőket kell megtartaniok: minden pénteken, az egész adventi

¹⁾ Münchener kodex. II. Pars. Constitutionis.

²⁾ U. ott. Acta capituli 1539.

időben naponta a vasárnap kivételével, mindenszentek napjától husvétig minden szerdán. E napokon nem ehettek húsételt és meg kellett elégedniök az egyszeri jólakással. Csak a húseledeltől kellett tartózkodniök: az advent és a nagybőjt vasárnapjain, és minden szerdán és szombaton az egész év folyamán. Azonban közös étkezés alkalmával, midőn az egész asztalnak húsételeket tálaltak, ők is fel voltak mentve az önmegtartóztatás kötelezettsége alól. Karácsony, Husvét és Pünkösöd ünnepén a sz. gyónás és áldozáshoz járultak. Tiltva volt fegyvert hordaniök, kivéve, ha a haza és vallás védelme úgy kívánta. Az olvasni tudó világiak tartoztak a breviáriumot naponként elvégezni; akik nem tudtak olvasni, 45 miatyánkat mondtak el ennek fejében napjában. Ha csak lehetséges volt, kötelezve voltak minden reggel sz. misét hallgatni, s a tehetősebbek havonként egyszer alamizsnát osztani. Tartoztak ezen felül embertársaik közt a békességet lehetőleg ápolni, a betegeket, szegényeket segélyezni, viselkedésükkel embertársaik épülésére szolgálni stb. Megjegyzendő azonban, hogy ezen szabályok meg nem tartása semmiféle bünnel nem járt, hanem az ellenük vétők egyedül csak a megtartásukkal egybe kötött lelki javaktól fosztották meg magukat.¹⁾

A szerzetesrend elterjedésével arányban hódított a harmadik rend a hívők között Magyarországhban is. Csodálatos azonban, hogy az általunk ismertetett időben, a XVI. század első felében, férfiakat már egyáltalában nem találunk a harmadik rend tagjai között. Sőt a harmadrendű női tagok is kiveszőfélben vannak.

Ezt maguk a viszonyok hozták magukkal. A harmadrendű nővéreket — ahogy őket nevezték — a szerzetesek nemcsak felvették a rendbe, hanem tartoztak felőlük azontúl is gondoskodni. Ok voltak legtermészetesebb védőik, oktatóik, lelki vezetőik és gondviselőik, a szellemiekben úgy, mint az anyagiakban.

A mohácsi vést követő háborús mozgalmak, az ellenség dúlása, a közbiztonság hiánya következtében, mindez megváltozott. A szerzetesek olyan veszedelmeket élnek át, annyi bajnak, nélkülözésnek és szenvedésnek vannak kitéve, amely még az ő megedzett erejüket is kifárasztja. Egyik helyről a másikra menekülnek, egyik zárdából a másikba futnak. Ilyen körülmények közt lehetetlenség a közös életet élő harmadrendű női tagokat is fentartani. Mert nálunk ez időben nem kint a

¹⁾ Hinterlechner: Handbuch für die Mitglieder des III. Ordens, Salzburg, 1882. 48—71.

világi foglalkozásban, a család körében éltek ezek a harmadrendűek, hanem mint a női szerzetesek a zárdában, úgy ők is lemondván a világ örömeiről, közös lakásban vonták meg magukat, hogy idejüket folytonos ima, böjt és önmegtagadás közt töltsék.

A külön magyar viszonyokhoz alkalmazott szabályzataik körülbelül ezek voltak:

A harmadrendű testvérek közös asztalnál étkeztek, a betegek kivételével. Aki nem jelent meg a csemetéssel adott jelre az evés előtti imádságon, nem kapott bort. Hasonló büntetésben részesült az is, aki elmulasztotta az étkezés utáni hálaadást.

A breviariumot mindnyájan tartoztak a nap különböző szakaiban elvégezni, még pedig vagy állva, vagy térdelve. Az egészet csak akkor mondhatták el mindjárt a matutinummal együtt reggel, ha előre látták, hogy napi elfoglaltságuk ebben később gátolná őket.

Estebéd után, a reggeli ájtatosság végezteig, a legnagyobb csendnek kellett uralkodnia a ház falai közt, és csak a legszükségesebbeket mondhatták el egymásnak, s ezt is minél halkabban és rövidebben. Ha valamelyik nővér megszegte a silentiumot, másnap a főnöknő büntetés fejében minden fött ételt megvont tőle. Ugyanigy büntettetett meg az is, aki ebédlőben sokat beszélt, vagy világias dolgokat hozott szőnyegre, vagy pedig hangosan kacagott.

A főnöknő minden héten egyszer egybegyűjtötte a nővéreket, és régi szokás szerint, jámbor intelmekben részesítette őket, megfeddvén a tapasztalt hibákat, mulasztásokat s buzdítván a gyengéket, az ingadozókat. Nagyon kellett azonban óvakodnia attól, hogy az amúgy is érzékeny lelkeket igazságtalan ráfogásokkal, alaptalan rágalmakkal vagy szeretetlen kifejezésekkel meg ne sértse. A havonként tartott gyűlésen pedig még ezen felül a rendszabályokat is felolvastatta a főnöknő. Ezeken az összejöveteleken minden meghívottnak kötelessége volt megjelenni. Ha valaki törvényt ok nélkül elmulasztotta, a főnöknő megfelelő büntetést mért rá.

A gyűlés tartama alatt sem világi, sem egyházi vagy szerzetes egyén nem léphetett a zárda falai közé. Aki pedig az itt történeteket idegenek előtt elárulta, az vétségének nagyságához mért büntetést tartozott e miatt elszenvetni.

Az olyan harmadrendű nővér, akinek már szokásává vált másokat gyalázó, tiszteletlen, rágalmazó szavakkal illetni, ha az előre bocsájtott háromszori intés daczára sem tudott vagy akart hibájától szabadulni, az idősebb zárdalakók tanácsára, a vizitator által, mint javíthatatlan, kizáratott a rendből.

Az utcán, még templomba menet is, csak kettesével jelenhettek meg.

Egyebekben pedig a következő szabályokat tartoztak életmódjuk beosztásában szem előtt tartani:

Idejüket ima, elmélkedés és kézi munka közt kellett beosztaniok; nyáron, kivált 12 órától egyig, télen pedig hajnalban szenteltek bizonyos időt lelki üdvük gondozására. Ezen felül naponkint 100 Miatyánkot mondtak el Krisztus kinszenvedésének emlékére és 100 Üdvözlégy Máriát a B. Szűz tiszteletére.

Étkezés előtt mindegyikük legalább egy Hiszekegyet, egy Miatyánkat és egy Üdvözlégy Máriát imádkozott el; ugyanennyit kellett elmondania hálaadásul az étkezés után. Ha pedig inni akartak, előbb keresztet kellett vetniök magukra és egy Üdvözlégyet elmondaniok. Hozzá teszi a szabályzat: a bort azonban mindig csak vízzel idd, és csak mértéketlesen; mint Krisztus jegyesének óvakodnod kell a tiszta és sok bortól. mint a méregtől.

A gyónásra következőleg készültek: előbb jól meg kellett vizsgálniok lelkiismeretüket, hogy utolsó gyónásuk óta micsoda vétkeket követtek el. S miután fel indították magukban ezek felett a bánatot, minden álszeméremtől menten híven el kellett sorolniok mit vétettek az Isten és a felebaráti szeretet ellen, az Isten iránt tartozó hála ellen, a tisztaság ellen, az alamizsnák elfogadásával, jóra való restséggel, haraggal, hiúsággal.

Mielőtt valaki az áldozáshoz járult volna, megelőzőleg két három napon keresztül a gyónáshoz készült. Hasonlóképpen az áldozás megtörténte után is iparkodott czellájába zárkózni és Istennek hálát adni.

Szeretniök kellett az engedelmességet, az alázatosságot, tisztaságot és önsanyargatást. A szabályzatok értelmében minden harmadrendű nővér tartozott magát minden pénteken megostorozni s ezen kívül hetenkint legalább kétszer, úgymint szerdán és szombaton, testén ciliciumot viselni.

Mielőtt este nyugodni tértek volna, néhány imát mondtak el a B. Szűzhöz, sz. Ferenczhez, az őrangyalhoz. Agyukba feküdvén, homlokukat, ajkukat és mellüket a kereszt jelével jelelvén e szavakat mondták: Názáreti Jézus könyörülj rajtam bűnösön.

Világiakkal — nemcsak férfiakkal, hanem — jó hírnévnek örvendő nőkkel sem társaloghattak sokat, hanem csak a főnöknő engedélyével.¹⁾

¹⁾ Ezen konstitúciókat Bessenýi Mihály ferenczrendi szerzetes írta össze 1524-ben ezen a címen: »Constitutiones Sororum Tertii Ordinis

Igy éltek a harmadrendű nővérek nálunk Magyarországon akkor, amidőn a mohácsi vésszszel bekövetkezett viszonyok őket is a megsemmisülés veszedelme felé sodorták.

A szerzetesek tudatában azon felelőségnek, amely a harmadrendű nővérekkel szemben rájuk nehezedett, első sorban azon vannak, hogy amennyire lehet, olyan vidékekre telepítsék át őket, ahol nem kell semmi veszélytől tartaniok. Így pl. 1531-ben a váradi káptalan elrendeli, hogy a szlavoniai kusztoz, a Váralján tartózkodó harmadrendű nővéreket szállíttassa Petrocsebe, az itt lakó nővérek házába.¹⁾

Együttal azonban arra is van gondjuk szerzeteseinknek, hogy ideiglenesen, a viszonyok kedvezőbb alakulásáig, megakadályozzák a harmadrend terjedését, illetőleg az abba való belépést. E végből már az 1531-ki káptalan kimondja, hogy senkinek a kérésére vagy közbenjárására nem szabad valakit a világi egyének közül a harmadrendű nővérek sorába felvenni, a legközelebbi káptalan megtartásaig, a háborús zavargások miatt.²⁾ Az 1533-ban Gyulán megtartott tartománygyűlés pedig megtiltja a harmadrendű nővéreknek, hogy fiatal leányokat tartsanak házaikban, azzal kecsegtetvén őket, hogy szintén felvétetnek a harmadik rendbe.³⁾ Ugyancsak az 1531-ki tilalmat felújítja az 1539-ki budai káptalan is.⁴⁾

Az 1542-ki váradi káptalan a következő határozatot hozza ugyancsak ebben az ügyben. Azok a férjezett vagy özvegy asszonyok, akik eddig már fel vannak véve Csanádon a harmadik rendbe, maradjanak ennek tagjai a jövőben is, de csak azon feltétel alatt, hogy odahaza, saját házaikban lakjanak, s vagy ők válaszszanak maguknak főnöknőt, vagy a kusztoz és házfőnök által kijelölt gyóntatóatyjuk nevezzen ki valakit közülök, aki azután a kitöltött próbaév leteltével az újoncznőket is felveszi a harmadik rendbe.

Ezen, a belépést tilalmazó határozatoktól csak a legritkább esetben térnek el szerzeteseink. Mindössze egy esetet tudunk, amikor ez megtörtént, t. i. az 1542-ki Váradon megtartott káptalani ülésen, a midőn kivételesen, a megyesi plébános, bíró és polgárság kérésére megengedik, hogy egy leány az odavaló harmadrendű nővérek kolostorába mint újoncz felvétessék.⁵⁾

de Prima nuncupatarum. A 8 oldalra terjedő kézirat hozzá van kötve az 1499-ben Atyán összeírt Constitúciókhoz, a melyet a gyöngyösi zárdai könyvtára őriz.

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1531.

²⁾ U. ott.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1533.

⁴⁾ Müncheneri kodex. Acta capituli 1539.

⁵⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1542.

Egyébként a szerzeteseknek az említetteken kívül még más okaik is lehettek arra, hogy a harmadik rend női tagjainak számát csökkenteni igyekezzenek. Talán nem voltak a házaikban uralkodó szellemmel megelégedve, talán a világiakkal való szabadabb érintkezés nem találkozott tetszésükkel, de az sem lehetetlen, hogy egyes oly visszaéléseknek jöttek nyomára, amelyek miatt szabadulni óhajtottak a vezetés és ellenőrzéssel együtt járó felelőségtől.

Annyi bizonyos, hogy elég különös szabályokat állapítottak meg reájuk nézve az 1533-ki gyulai tartománygyűlésen. Határozatba ment, hogy a harmadrendű nővérek a jövőben ne mehessenek házról-házra kéregetni, hanem legfeljebb csak közeli rokonaiktól, vagy az irántuk jóindulattal viseltető nemesektől kérjenek alamizsnát. Ha ezt a rendszabályt nem lennének hajlandók megtartani, a szerzetesek felmentve érzik magukat azon kötelességtől, hogy felőlük gondoskodjanak. Kimondották továbbá, hogy a B. Szűznek fából készült szobrait, amelyeket a nővérek sok ékességgel szoktak feldisznítani, el kell lakásaikból távolítani, s nem szabad nekik megengedni, hogy ilyen szobrokat és képeket szerezzenek maguknak, nehogy — így hangzik a tilalom megokolása — a világi egyének az ezen szobrok előtt végzendő ájtatosság ürügye alatt ki- és bejárjanak hozzájuk, minthogy ebből már nem egyszer visszaélés keletkezett. Ugy szintén szigorúan megtiltják nekik azt is, hogy irni tanuljanak, vagy akármelyik nemen lévő világi egyéneket tanítsanak az írásra, mert ha ezt teszik, a szerzetesek egyáltalában nem fognak a jövőben velük törődni. Ezen rendszabályok megtartását oly szigorúan megkövetelték tőlük, hogy ezek alól még a kusztoz vagy házfőnök sem adhatott felmentvényt.¹⁾

Mint mondtuk, maguknak a szerzeteseknek sem volt megengedve a harmadrendű nővérek lakását felkeresni. Aki ezen tilalmat megszegte, kivéve a nővérek gyóntató atyját, midőn ez pl. a végső szentségek feladása végett hivatott hozzájuk, a konstitúciók szerint kenyéren és vizen tartozott bőjtölni. Az 1539-ki budai káptalan pedig ezt a büntetést háromnapos börtönnel szigorította, tekintet nélkül arra, hogy kusztoz, házfőnök vagy egyszerű szerzetes szegte-e meg a szabályt.²⁾

Amint tilalmas volt szerzeteseinkre nézve a nőkkel való társalgás, éppen úgy nem volt szabad nekik valakivel komaságot tartani. Az 1539-ki káptalan pedig még azt is megkívánja,

¹⁾ U. ott. Acta capituli 1533.

²⁾ Müncheneri kodex. Acta capituli 1539.

hogya a testvérek közül senki se lépjen a világiakkal az úgynevezett lélekbeli atyai, anyai, testvéri vagy nővéri rokonságba. Aki ezt még is megteszi, a kusztoszok által tiltassék le erről, s ha ez nem használna, minden egyes esetben három napi börtönbüntetéssel sújtassék.¹⁾

Az egymást az egyik kusztódiából, kolostorból a másikba kísérő szerzetestársak, bizonyos mértékben felelősek voltak egymás viselkedéséért.

Ha valakit büntetésül küldöttek előljárói egy más helyre, az őt kísérő testvér bejelentette az illető házfőnökének az áthelyezés okát. Sőt ha az ily módon megbüntetett rendtag veszedelmes természetű, verekedő kedvű egyéniség volt, ezt is köteles volt azonnal közölni a házbelleikkel, hogy kellő módon óvakodhassanak tőle.

Az egymást kísérő utitársak, visszatérésük után tartoztak az útközben netalán tapasztalt kihágásokról jelentést tenni. Miután a szerzetesek útközben is csak egymásnál végezhettek rendes körülmények között gyónásukat, így könnyen megtörténhetett, hogy az utitárs kétféle úton is tudomást szerzett a másik bűnéről vagy hibájáról, t. i. saját tapasztalata után és a gyónás révén. Az ily esetben is köteles volt az illető társának viselkedése felől nyilatkozni, ha pl. erre előljárósága őt a szent engedelmességre való hivatkozással felszólította. Ha pedig ezt tenni elmulasztotta, a házfőnök, mihelyt a dologról valami más úton értesült, az engedetlenség és titkolódzás miatt őt néhány korbácsütésre ítélte. Viszont, ha az utitársak nem a házfőnöknek, hanem másvalakinek a zárdában, mondták el ilyen tapasztalataikat, vagy ha roszakaratból ráfogásokkal és rágalmakkal éltek egymással szemben, a bűnös kenyéren és vízen töltendő bőjttel fenyítettett, a társa jóhírnevéen ejtett sérelem miatt.

Különben nem valami sokat utazgathattak szerzeteseink, kivált a maguk kedvteléséből. Eltekintve attól, hogy a kocsizás, valamint a lovaglás nem volt nekik megengedve, s így a hosszabb út megtevése sok idővel és fáradsággal járt rájuk nézve, még előljáróik különös engedélyére is szükségük volt ahhoz, hogy útra kelhessenek.

Az alamiznaszedés céljából tett rövidebb kirándulásokban, a rendtagok legnagyobb része bejárta a közeleső falvakat. Ezen kívül voltak még egyéb, hivatalból köteles útjaik is, mint a tartományfőnöké, a kusztoszok kusztosza kíséretében, minden három évben Olaszországba az általános rendi gyűlésre, a

¹⁾ Müncheni kodex. Acta capituli 1539.

kusztoszoké, diffinitoroké, diskrétusoké s egyéb erre jogosultaké a háromévenként megtartatni szokott tartománygyűlésekre stb.

Magánczélből hosszabb útra csak ájtatoskodási szándék-ból szánják el magukat. Így az egyik paternek a tartományfőnök a káptalan beleegyezésével megengedi, hogy Assisit s a sz. Ferencz által lakta többi helyeket meglátogathassa.¹⁾ Egy másik Kapisztrán János sírjához zárándokol.²⁾

Az egyik Olaszországba készülő szerzetest társa ily módon látja el jótanácsokkal: jól ismervén az olasz utat, felírhatom számodra az ott található szálló helyeket is. Lásd el magadat jól minden szükséges dologgal, de különösen lábbelivel. Botra nem lesz szükséged az úton, de annál inkább egy jó minőségű palaczkra.³⁾

A már megtett olaszországi utazásról így számol be egy másik. Sok fáradság és nagy veszedelmek után tegnap szerencsésen megérkeztünk. Hogy mi mindenben mentünk keresztül, úgy a szárazföldön mint a tengeren, azt hosszas lenne most elmondani, de meg a papiros is kevés lenne hozzá. Hétszer forogtunk halálos veszedelemben, de az Úr Isten mindannyiszor megmentett bennünket. Némely esetben valószággal csoda-módon. Most elkerültük a ti kusztódiátokat, miután azt tanácsolták, hogy inkább a biztosabb zalai utat választjuk. E sorok kézbesítője által egy csomó igen szép és elsőrendű minőségű papirost küldök számodra, és egy csinos, éles ollót, aminőt kívántál. Holnap Szántó felé indulunk, ahol egy napot pihenünk. s aztán Kassa felé igyekszünk. A legmelegebben figyelmedbe ajánljuk utitársul mellénk adott testvérünket, aki igazán híven és reánk nézve vigasztaló hatással osztotta meg a hosszú út fáradaimait és veszélyeit velünk. Méltányos volna, legalább a közeledő télre, ellátni őt élelmiszerekkel.⁴⁾

Talán éppen ezekre vonatkozólag írja a tartományfőnök valamelyik rendtársának: utasaink szerencsésen megérkeztek Palotára Olaszországból. A tengeren nagy szerencsétlenség érte őket, mert kalózok kezeibe kerültek, akik kegyetlenül megkínozták őket. Csak az Úr Jézus különös kegyelme mentette meg őket az örökös fogságtól.⁵⁾

Rövidebb utakra — de mindig valamelyik társuk kíséretében — a legkülönbözőbb okokból kapnak engedélyt felebbvalóiktól. Elmennek szülőiket meglátogatni, beteg édes anyjukat

¹⁾ Levelezőkönyv 129.

²⁾ U. ott 130.

³⁾ U. ott 29.

⁴⁾ U. ott 34.

⁵⁾ Levelezőkönyv 40.

megtekinteni stb. Ha valaki szülőföldjén kívánta első miséjét végezni, az ellen sem volt az előljáróságnak kifogása. Egy József nevű ujmisés pl. az erdélyi kuszodiából a bányaiba utazik, hogy Szöllösön mutathassa be első sz. miséjét. Egy másik Pestről Esztergomba kívánczik, szórakozás és üdülés céljából.¹⁾

Mindenesetre a ritkaságok közé tartozik az az ok, amely miatt a tartományfőnök egy alkalommal az egyik szerzetest útra küldi. Ezt ugyanis áthelyezték előbbeni helyéről egy más kuszodiába. Nem sokkal rá, hogy állomásától megvált, az oda-való emberek, papok és nép egyaránt, rémes dolgokat kezdtek suttogni eltűnése felől: hogy nem is helyezték őt át, hanem szerzetestársai ölték meg s holttestét a Dunába dobták. Ez a hír, minden felvilágosítás dacára, oly sokáig, oly erősen tartotta magát, hogy a provinciális végre kénytelen volt meghagyni az illetőnek, hogy utazzék azokra a helyekre, ahol ez a kósza hír hívókra talált, és mutassa meg magát a felültetett lakosságnak.²⁾

A betegeknek nemcsak megengedik a fürdőbe való utazást, hanem sokszor maguk az előljárók küldik őket, orvoslatauk céljából oda.

A konstituczióknak külön intézkedéseik voltak a betegek ápolására vonatkozólag. A tartományfőnök, úgyszintén a kuszatosok is kiváló gondot tartoztak fordítani a betegek ellátására. Élelmezésüket a házfőnök szabta meg, a betegápoló testvérrel egyetértve, különösen arra kellett ügyelniök, hogy a beteg felesleges mennyiségű, vagy ártalmas ételeket ne kapjon.

A konstitucziók megkivánták a házfőnököktől, hogy hitelt adjanak a magukat betegeknek jelentőknek, és emberségesen bánjanak velük, kivált az öregebbekkel.

Ha a betegek ápolása, kiszolgálása körül valami mulasztás történt, a házfőnök megbüntette a betegápoló testvért. Ha pedig a kuszatos, vagy házfőnök követett el mulasztást a köteles ellenőrzés körül, akkor a tartományfőnök vonta őket számadásra. A vizitátoroknak tüzetesen tudakozódniok kellett minden kolostorban az iránt, hogy nincs-e e tekintetben panaszra ok.³⁾

Az erkölcsök durvaságát mi sem jellemezhetné inkább, mint az 1537-ki káptalan azon való felajdulása, hogy a szegény betegek iránt a legtöbbször kegyetlen bánásmódot tanu-

¹⁾ Levelezőkönyv 130—133.

²⁾ U. ott 126.

³⁾ Müncheneri kodex. Infirmi.

sítanak ápolóik.¹⁾ Az ily lelketlenség kétségkívül csak ott történhetett meg, ahol a házfőnök maga is megfeledezett kötelességéről, és nem nézett eléggé utána, mi történik a betegszobákban.

Igy ítélte meg a dolgot az 1542-ki tartománygyűlés is, amidőn Hartyáni Ferencz házfőnököt hivatalától elmozdította, és a betegek ápolása körül tanusított nagymérvű hanyagsága miatt, egyszersmindenkorra képtelennek mondotta őt a quadriánságra.²⁾

Ott, ahol a kolostor fejében meg volt a kötelességtudás, e tekintetben nem fordulhatott elő visszaélés, vagy ha előfordult is, azonnal megtörtént a megtorló intézkedés. Hisz egy beteg ember beteges vágyakozását nem lehet gyengédebb módon visszautasítani, mint azt a tartományfőnök egyik levelében teszi. Te más zárdába kívánczol — írja a levélben, — de én abban a meggyőződésben vagyok, hogy egyik hely sem lenne reád nézve kellemesebb, mint ahol most vagy. Akármelyik kolostorba helyeznélek is át, nem remélhetnéd, hogy a társak súlyos bajokban nagyobb szeretettel, több elnézéssel fognak irántad viselkedni, amikor még az egészségesek is öldösik egymást. Gondolkoztam felette, hogy mikép tehetnék eleget kívánságodnak, és egyenkint elszámoltam magamban az egyes zárdákat, de ime erre az eredményre jutottam: az egyik helyen az ünnepi hitszónokot kegyetlenül elverte és megsebesítette egyik szerzetes társa, a másikon ugyancsak a hitszónokot egy világi ember késelte meg, a harmadikban iszonyú pestis dühöng, s a többiek is mind telve vannak veszedelmekkel.³⁾

Ellenben, ha a beteg kívánságát indokoltak találták az előljárók, vagy ha maguk az orvosok ajánlották neki a levegő változtatást, vagy fürdő használatot, soha a legcsekélyebb akadályt sem gördítenek útjába; sőt ha maga nem akart volna útra kelni, a szent engedelmességre való hivatkozással kényszerítik rá, hogy egészségéről gondoskodjék. Így küldik az egyiket a budai konventbe, hogy orvosoltassa magát. Hasonló parancsot kap egy másik Esztergomban, akinek a keze volt megsértve, úgyszintén két szembajos is. Némelyeket a Várad melletti sz. László-fürdőbe küldenek előljárók. Az egyik beteg haza kívánczolván, társat rendelnek melléje, s így bocsátják útnak.⁴⁾

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

²⁾ U. ott. Acta capituli, 1537.

³⁾ Levelezőkönyv 44.

⁴⁾ U. ott 180—185.

IX.

Elteltek ezekről a néhanapján megejtett hivatalos és magán utazásoktól, szerzeteseink rendszerint odahaza tartózkodnak kolostoraikban, imával, gyónatással és prédikálással töltvén idejüket. Ilyenkor egyhárgú életmódjukba legfeljebb csak az egyes ünnepek hoztak némi változatosságot.

Karácsony böjtjén, este 10 órakor, a sekrestyés által adott csengetyűjelre mindannyian felkeltek, és a már megelőzőleg befűtött ebédlőbe vonultak, a breviárium elmondása végett. Ennek végeztével valamennyivel elvégezték gyónásukat, s így készültek elő az áldozárok a sz. misére, a felnemszentelt rendtársak pedig az áldozásra. Karácsony másodikünnepén, sz. István napján, a házfőnök, ősrégi szokás szerint, kiküldötte őket a városba, vagy faluba, alamizsnát kéregetni.

Farsang utolsó napjaival megkezdődött náluk a nagyböjti időszak. Előtte való pénteken vagy szombaton a házfőnök meghagyta a fiatalabb áldozároknak, növendékeknek és laikus testvéreknek, hogy készüljenek a vasárnap este régebbi idő óta megtartani szokott pásztorjátékra. Ezt követte, ősrégi szokás szerint, a vacsora. Előbb azonban figyelmeztette a quardián a mulatozókat, hogy mértéktelések legyenek a borivásban, nehogy botrányok történjenek és a másnap reggeli isteni tisztelet valamely részében ellagyassék. Hamvazó szerdán az étteremben elkezdették magyarázni az evangeliumokat és sz. leczkéket, s ez tartott az egész nagyböjten át. Ugyancsak ez idő alatt mindennap egy órát fordítottak az elmélkedésre és hétfőn, szerdán és pénteken megostorozták magukat, éppen úgy, mint a mindenszentek napjától karácsonyig terjedő időszakban.

Husvét hétfőjén, ősi szokás szerint, tojást kéregetni mentek a szerzetesek.

A husvét utáni negyedik vasárnapra következő hétfőn kezdődtek a három napon át tartó keresztjáró napok. Ezek alatt miséjüket feketében végezték és böjtöltek, sőt ha módjukban állott, folytatták a böjtölést egészen pünkösd ünnepéig.¹⁾

A szerzetestársak egymáshoz való viszonya ott bent a zárdai életben, alig hagy hátra valami kívánni valót. Nem csak ajkaikon hordozzák a testvér elnevezését, hanem igazi benső szeretettel is viseltetnek egymás iránt.

Az előljáróktól nem csupán a konstitúciók követelték meg, hogy a rendtársakkal szeretettel és a kellő szelidséggel bánjanak, hanem saját felelősségük tudata s azon körülmény is, hogy a legutolsó szerzetesnek is jogában állott a magára nézve

¹⁾ Münchener kodex. Memoriale agendorum circa divinum officium.

sérelmesnek vélt bánásmód miatt panaszt emelni és orvoslást kérni. Hogy azután akadtak köztük olyanok, akik alkalomadtán kellő ok nélkül is méltánytalanságról, vagy igazságtalanságról panaszkodtak felebbvalóikkal szemben, azon nem lehet megütközni. A sokféle természetű, vérmérsékletű, hajlamú embert nem lehetett egyformán kielégíteni s nem lehetett mindenkinek mindig kedvére tenni.

De még ilyen panaszra is kevésre akadunk leveleinkben. Az egyik pl. nincs megelegedve állomásával s kifakad, hogy az előljárók ügylátszik azért küldték oly elhagyott helyre, mert kevesebbet törődnek életével, mint az oktan állatával.¹⁾ A másik meg arra kéri a vizitator, hogy tartson vizsgálatot az ő ügyében, ha a kusztódiát felkeresi, mert neki sejtelmé sines felőle, mi okból tette le a házfőnökségről őt a tartományfőnök. Az illető város bírása nem panaszolta őt be, legalább előtte úgy nyilatkozott. Hanem valószínűleg szerzetestársai vádolták be hamisan. Különben a jövő káptalanon úgy is szóba fog jönni ez a dolog, s ha Isten engedi, majd ő is jelen lesz a tanácskozáson.²⁾

Elénken világítja meg a szerzetestársak egymáshoz való viszonyát az 1552-ki váradi káptalan egyik tilalma, amely felállítja szabályul, hogy a rendtársaknak nem szabad egymásnak pénzért eladniok sem ruhaneműeket, sem borotvához való tokot, sem pedig megfizettetniök a könyvkötést, vagy más hasonló dolgot, hanem tegyék meg mindezt ingyen, egymás iránt való szeretetből. Aki pedig ezen tilalmat megszegi, az három napig kenyéren és vizen tartozik bőjtölni.³⁾

Apróbb ajándékokkal többször kedveskednek egymásnak szerzeteseink. Ime itt küldök számodra — írja az egyik — egy hegyes késecskét, amelyet tavaly hoztam Zakóczáról.⁴⁾ Péter testvér — olvassuk más helyen — egy Olaszországból hozott jó ollóval és egy szép kis fésűvel ajándékozott meg; ha szükségem volna rá, írd meg, majd elküldöm.⁵⁾ Küld el, kérlek, — írja egy harmadik — sz. Ambrus munkáját, miután most nagy szükségem volna rá. Ajándékul most mit sem küldhetek.⁶⁾

Eredeti módon mentegeti magát az egyik szerzetes, aki szintén nem tudott mit küldeni barátjának. Ide helyezve —

¹⁾ Levelezőkönyv 42.

²⁾ U. ott 24.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1552.

⁴⁾ Levelezőkönyv 89.

⁵⁾ U. ott 22.

⁶⁾ U. ott 36.

olvassuk levelében — a tövis, bógáncs és sziklameredélyek hazájába, mint igazi remetéknek egyebünk sincs a nyomorúságnál. Időnket is azzal töltjük, amivel az anachoréták: imádkozunk és szolgálunk Istennek. Ha én most rothadt almát vagy körtét küldenék ajándékuul neked, az úton még inkább megromlanának. Kiváló szeretetem jeléül tehát másvalamit küldök: az üres holdat.¹⁾

Nem érdektelen a következő levél sem: az általa küldött nyulat, kappant, foglyot és egyéb szárnyasokat örömmel vettem. Habár, megvallom az igazat, nem igen szoktam ilyen tápláló elegelekkkel élni, nem azon okból, mintha izlésem durva, parasztos lenne, hanem mivel úgy tanultam, hogy minél vastagabb a test, annál lomhább a lélek. Már pedig ki ne tudná, hogy az ily ételek erősen hízlalják az embert. Ha tehát szeretsz, máskor gyengébb minőségű ajándékokskákkal lepj meg, úgymint dinnyével, szilvával, baraczkkal, almával, körtével, szőlővel, fügével. Ezekből legalább egyuttal jobb is leszek.²⁾

Ha néha több ideig elmarad a várt tudósítás, levél, tréfálkozó szeretettel korholják egymást. Talán bizony köszvény esett a kezedbe — olvassuk egy ily levélben, — hogy oly sokáig nem hallatsz magadról. Hivass orvost, és gyógykezeltesd magad. Ha pedig egyáltalában nem lehet gyógyítani bajodat, végezd el a lábaddal azt, amire a kezed nem használható. Vagy talán kiszáradt a tintád s azon a vidéken végképpen elfogyott a papiros?³⁾

De még a vidám enyelgés e hangjában sem nyilatkozik meg oly erősen a szeretet, mint amikor az egyik testvér megosztja a másikkal baját, bánatát, aggodalmait. Ime erre egy példa. A lámpát és könyvet, — írja az egyik szerzetes — amelyet küldöttél, a pesti házfőnök nagyszombaton meghozta. Jóakaratom, mely abban nyilvánul, még sokkal becsesebb előttem, mint az ajándék maga. Már régebben írtam volna, de ebben a zavarteljes időben haza kellett kísérnem szülőimemet. János testvérünket nagy szerencsétlenség érte. Édesanyját megszállotta a gonoszlélek. Már több zárdába elvitte őt olyan szerzetesekhez, akik ördögűzéssel foglalkoznak, de eddig még nem talált olyanra, aki segíteni tudott volna rajta. Több mint 100 frtot kiadott már e célra. Erején felül fáradozik szegény, de azért nem zúgolódik az Isten ellen, sőt hálát ad neki, hogy bölcsességének tetszett őt így meglátogatnia. Szólítsd fel kérlek

¹⁾ Levelezőköny 54 b.

²⁾ U. ott 85.

³⁾ U. ott 54.

te is szerzetestársaidat, hogy imádkozzanak a szegény szerencsétlenért s könyörögjenek örök boldogságáért.¹⁾

A rend tagjait átható ezen kölcsönös szeretet, amely nem annyira a személyes rokonszenvből fakadt, mint inkább az Isten iránt való forró szeretetből eredt, csak az indulat hevében szenvedett itt-ott nagyobb sérelmet. Hanem aki elhagyta magát így a harag által ragadtatni, az azután meg is bünhődött heveiségeért.

Ha valamelyik szerzetes fenyegető szavakkal illette társát, a tartományfőnök vagy kusztosz egy hónapra megtiltotta neki a csuklya viselését; ha pedig kezét emelt rá, vagy kezébe kapott valamit, hogy azzal megüsse, három hónapon keresztül nem volt szabad csuklyáját viselnie.

Aki szerzetestársát megütötte, egy éven át szenvedte a fentebbi büntetést, ha az ütés nem volt valami erős. Ellenkező esetben, vagy ha az ütéshez követ vagy más ily tárgyat használt, vagy pedig kését vette elő, az okozott sérülés nagyságához mérten, rövidebb vagy hosszabb ideig tartó börtönbüntetéssel sújtatott.

Aki akár szerzetestársát, akár pedig valamely világi egyént súlyosan megsebesített, vagy megcsonkított, vagy megölt, örökös börtönnel büntettetett. Szintúgy az is, aki ilyesmiben közreműködött. Sőt még ezen felül hetenkint négyszer még kenyéren és vizen is böjtölt és egyik szerzetestársa által megostoroztatott.

Aki valamelyik előljáró ellen összeesküvést forralt, vagy lázadást szított, három napi börtönt kapott és a tartományfőnök által más kusztódiába helyeztetett át.

Az olyan szerzetes, aki azzal fenyegetődzött, hogy kilép a tartományból, ha előljárói őt más kusztódiába küldik, megfosztotta magát annak a lehetőségétől, hogy valamely hivatalt bizzanak reá. Ha pedig erre amúgy sem lett volna alkalmas, megkorbácsolták és kizárták a társak közösségéből.

Aki valamelyik kolostor lakóinak gyalázása által szerzetestársai közül valakit arra akart rá venni, hogy kiválják a tartomány kötelékéből, a kusztosz ítélete szerint való börtönbüntetéssel sújtatott.

Még az sem kerülte el a büntetést, aki szerzetestársát vagy akár valamelyik világit, gyalázó szavakkal illette; az ilyen az ebédelőben a földön ülve költötte el a kenyeret és vizet, a mit a rendes ebéd helyett kapott, és ha még ez sem használt, néhány korbácsütéssel súlyosbították büntetését.

¹⁾ Levelezőkönyv 17.

Aki ilyen és hasonló vétségekkel, oly sokszor és oly súlyosan sértette meg az egymás iránt tartozó testvéri szeretetet, hogy javulása iránt egyáltalában nem lehetett reményt táplálni, azt vagy örökös börtönre vetették, vagy pedig kizárták a tartományból.¹⁾

Arra is féltékeny gonddal ügyelnek a konstitucziók, hogy sem az egyesek, sem pedig az egész szerzet jó hírneve ne szenvedjen könnyelmű fecsegés vagy roszakarató híresztelés által. Így pl. nem volt szabad a tartományon kívül állókkal közölni. ki miért lett hivatalától megfosztva, annál kevésbé olyan dolgot elárulni, ami az egész szerzetre árnyat vetett volna. Ha valaki megtette ezt, minden jogaitól megfosztatott és esetleg még arra is ítéltetett, hogy társai közt a földön ülve étkezzek.

Aki arra vetemedett, hogy a fejedelemnek, vagy előljáróinak pecsétjét, okiratait, leveleit meghamisította vagy, feltörte, továbbításukat megakadályozta, vagy pedig ilyesmire valakit felbújtott, ipso facto elvesztette minden, a szerzet szabályai szerint őt megillető jogát.

Aki pedig a gyónásból valamit elárult, haladéktalanul a börtönbe került. Így járt az is, aki börtönre ítélt társát onnan kiszabadította.

Mint látjuk, szerzeteseink minden súlyosabb vétségre a börtönbüntetést alkalmazták. Hogy azonban valakire ezt a büntetést szabják, a véteknek, amelyet elkövetett, igazán főbenjárónak, és minden kétséget eloszlató módon bebizonyítotttnak kellett lennie.

Aki börtönbüntetéssel sújtatott, egyuttal jogainak gyakorlásától is megfosztatott, úgyannyira, hogy ha büntetését kiállotta is, e jogok gyakorlása mindaddig fel volt reá nézve függesztve, míg e tekintetben az előljáróság máskép nem határozott.

Ha valaki olyan vétket követett el, amelyre börtönbüntetés volt kiszabva, nem csak közvetlen felebbvalója, hanem akármelyik kusztoz vagy házfőnök is elfogathatta a zárda tanácsosainak meghallgatásával, de erről azután késedelem nélkül tartozott jelentést tenni a tartományfőnöknek, és ennek további utasításait követni.

Akit börtönbe küldtek, attól előbb elvették a csuklyáját és övét, hogy így szerzetesi jellegéből mintegy kivetköztessék őt.

A konstitucziók megkívánják, hogy a tartomány minden zárdájában legyenek jó börtönök. A jóság alatt — mint a magyarázatból olvassuk — azt értették, hogy a foglyoknak

¹⁾ Müncheneri kodex.

ugyan ne legyen módjuk a szökésre, de azért embertelen gyötreléseket se kelljen a zárkában elszenvedniök.

A szerzeteseinkre nézve fennálló egyéb tilalmak közül felemlíthetjük még azokat, amelyek az orvoslásra vonatkoztak. A konstitucziók értelmében, kivált világi egyének számára, nem készíthettek gyógyszereket, előjáróik engedélye nélkül. Ugyasint nem volt szabad a szembetegeket gyógykezelniök, a betegeknek hajtószereket adniök, sebeket, kelevényeket orvosolniök. Legfeljebb azt tehették meg, hogy ha valaki tőlük tanácsot kért, felvilágosították őt egyes gyógyfüvek hatása felől, de még ebben is kellő óvatossággal kellett eljárniök.¹⁾

Amennyire az általuk hozott rendszabályokból és káptalani határozatokból megítélhetjük, különösen két dologban találkozunk köztük visszaeső bűnösök: a mértékletlenségben és a hazudozásban. Az ilyenekkel rövid úton elbántak. Ha hivatalban voltak, a káptalan letette őket, ha pedig nem viseltek tisztséget, kenyéren és vízen töltendő bőjtre íteltettek, sőt ismétlődés esetén meg is korbácsolták őket. Megjegyzni azonban a konstitucziók összeírója, hogy az, akinek kissé nehezen forog a nyelve, az még nem tekinthető részegnek, hanem mikor valaki annyi bort iszik, hogy elveszti eszének használatát, vagy úgy viselkedik, hogy másoknak botrányára szolgál.

Hogy azonban még ezek a gyengeségek is csak kivételesen fordultak elő náluk, mutatja azon körülmény, hogy azon egész idő alatt, amelyről adataink szólnak, csak egyetlen egy esetet találunk, midőn a káptalan szükségesnek tartotta az előírt büntetés alkalmazását. Ez 1531-ben történt, midőn a Váradon üléselő tartománygyűlés, Gyulai János pataki házfőnököt, részegeskedése miatt letette hivataláról.²⁾

Egyéb vétségek megfenyítésére alig akadunk azon kívül, hogy Csááti Dömötörre kimondja az 1531-ki káptalan, hogy nem lehet sem kusztosz, sem házfőnök, kegyetlen bánásmódja miatt.³⁾ És hogy az 1531-ki káptalan Selyei Miklóst javíthatlan erkölcesei miatt megfosztja szerzetesi öltönyétől és kizárja a rend kebeléből.⁴⁾

Csak évekkel később, 1579-ben találkozunk oly tilalommal, amely mutatja, hogy helylyel-közzel egyéb roszra való hajlandóság is győzedelmeskedett, a szerzetesi szellem által kellően át nem hatott embereken. Ha valaki a szerzetesek közül — olvassuk az ez évben megtartott szakolczai káptalan határozatai

¹⁾ Müncheneri kodex.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1531.

³⁾ U. ott.

⁴⁾ U. ott.

közt — társainak czelláját titokban kinyitja, és onnan valamit ellop, a lopott tárgyat fonálra kötve nyakába kell akasztani, hogy így álljon társai előtt az étteremben, az ebéd ideje alatt.¹⁾

Szomorú jelenség azonban, hogy bár szerzeteseink általában minden tekintetben hivatásuk magaslatán állanak, és sem erkölcsi tisztasága, sem önfeláldozó tevékenységük nem enged a szerzetesi fegyelem meglazulására következtetni, ebben az időben már nem ritkán akadnak köztük olyanok, akik nem törődve fogadalmakkal, a rendet hűtlenül elhagyják.

Különösen leveleikben foglalkoznak többet az aposztaták ügyeivel. Kérlek — írja az egyik szerzetes ismeretlen rendtársához — legyetek rajta, amennyire csak töletek telik, hogy szerzetes testvérünk visszatérjen az akolba. Szegény szülei már majdnem kisírnák szemeiket miatta; ők is a legmelegebben kérnek, kövess el mindent visszatérésére.²⁾ Egy másik ily szökevényre egy hónapi elzárást szabnak büntetésül.³⁾ A harminczas években a tartományfőnök megbizza az egyik atyát, hogy a provincia összes aposztata szerzeteseit nyilvános kiközösítéssel sújtsa, s amennyiben lehetséges, a világi hatalom közreműködésével fogdossa őket össze, börtönöztesse be és mindaddig tartsa letartóztatva, amig nem mutatkoznak hajlandóknak a szerzetesi szabályok megtartására.⁴⁾

1534. márczius 3-án a tartományfőnök tudomására hozza az apostoli szentszék követének, hogy az egyik székely származású szerzetes, mialatt Erdélyben quardiánkodott, nemcsak a reá bízott zárda javait tékozolta el, hanem megfélemlézve fogadalmáról s lelkének üdvösségéről, azon mesterkedett, hogy a milkoviai püspökséget a moldvai szimatikus vajdától megkapja. Kéri tehát a nuncziust, tegye meg a szentszéknél a szükséges lépéseket, hogy az illető a pápai megerősítést el ne nyerje, miután ebből csak rosz származhatnék, az adott rosz példa és az okozott botrányok miatt.⁵⁾

Az aposztatákat — ilyenekül tekintettek mindazok, akik felebbvalóik engedélye nélkül, szerzetesi öltönyben vagy világi ruházatban, kísérő társal vagy magányosan jártak-keltek a tartomány határain belül vagy kívül — bármelyik kusztosznak és házfőnöknek jogában állott elfogatni és börtönre vettetni. Ez a rendszabály csak arra szolgált, hogy az ily szökevény barát ne kóborolhasson szerzetestársainak szemeláttára és

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1579.

²⁾ Levelezőkönyv 16.

³⁾ U. ott. 39.

⁴⁾ U. ott. 200.

⁵⁾ U. ott. 200.

szégyenére, s a hívek botrányára egyik községből a másikba. Mert másrésről a szerzesek nem mulasztották el az ömágukról megfélelmező és kötelességszegő testvéreket szeretetteljes módon is figyelmeztetni, kérni, hogy megbánva könnyelmű lépésüket, térjenek vissza fogadalmaik teljesítéséhez. Habár példával — írja az egyik kusztosz az ilyen aposztatának — nemcsak magadnak ártottál, hanem másokat is megbotránkoztattál, mindazonáltal az Isten nem fogja tőled megtagadni a megbánás könnyeit, és mi sem fogunk vonakodni téged visszafogadni. Jöjj tehát egész biztonsággal ebbe a zárdába, jöjj társaid körébe; tőlem nemcsak nincs mit tartanod, hanem még a tartományfőnöknél is mindent el fogok követni érdekedben. Ismételten kérlek, ne késedelmeskedjél, és ha ide nem jöhetnél, nyiss be valamelyik más közel eső kolostorba.¹⁾

A konstitucziók szerint, köteles is volt az előljáróság az ily bűnbánó szökevényt visszafogadni. Úglátszik azonban, hogy szerzeteseink csak abban az esetben tartották magukat ehhez a szabályhoz, ha alapos reményt tápláltak az illető javulási szándéka felől. Ellenkező esetben egyszerűen megtagadták visszavételét. Így tett pl. az 1535-ki gyöngyösi káptalan, kimondván, hogy Toroczközi Jakabot nem kell visszafogadni, miután nincs remény javulására.²⁾ Hasonló határozatot hozott a berényi káptalan 1537-ben Bodoni Mihályra vonatkozólag, azzal az indokolással, hogy teljesen meg van romolva.³⁾

Ezen aposztaziák egy részének sajnálatos okát, már nem csupán az emberi gyarlóság roszravaló hajlandóságában, a könnyelműségben, vagy a fegyelmet elviselni nem tudó szellemben kell keresnünk, hanem más egyében is.

Több jel arra mutat, hogy a terjedő protestantizmus ebben az időben már ami szerzeteseink kolostoraiba is behatolt.

Az Oláh-féle egyházlátogatási jelentésekből tudjuk, hogy a főesperesek 1559 és 1560-ban már nem egy szerzetest találtak a lutheranizmus szolgálatában. Sőt éppen ezek voltak az új vallás legbuzgóbb terjesztői s a katolikus egyház legkérdelhetlenebb ellenségei.⁴⁾

Nem lehet ugyan kimutatni, hogy ezek éppen ami szerzeteseink köréből kerültek ki; de másrésről vannak tudósításaink arra nézve, hogy az Üdvözítőről nevezett tartomány szerzetesei közül is többen felecsaptak az új vallás terjesztőivé,

¹⁾ Levelezőkönyv. 67. b.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1535.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1537.

⁴⁾ Magyar Sion 1891. évfolyam.

még pedig mindjárt a reformáció kezdetén, a harminczas évek elején.

Bertalanffy Pál jezsuitaatyja szerzetének évkönyvei után beszéli, »hogy a pataki francziskánusok közül is hitehagyottakká és az új tévelygés követőivé lettek némelyek, kik a klastromot elhagyták. Midőn Perényi ezt látta, azokat, akiket még ott talált a barátok közül, kiüzte s javaikat, házukat a kálvinistáknak adta.«¹⁾ Sőt a reformáció történetírói mind megegyeznek abban, hogy Kopácsi István, Sztáray Mihály és Siklósi Mihály »a magyar föld legelső reformátorai« mind a ferenczrendiek soraiból pártoltak át az új valláshoz. Kopácsit és Sztárait meg éppen megteszik — felváltva hol az egyiket, hol a másikat — a legutolsó pataki quardiánnak.²⁾

A kezeink közt lévő adatokból nem vagyunk képesek ellenőrizni, mennyiben felelnek meg ezen állítások az igazságnak. Egy más alkalommal talán módunkban fog állani, erről a dologról bővebben és részletesebben szólni. Tény az, hogy szerzeteseink 1535-től kezdve már védekeznek a reformáció terjedése ellen.

Ha valakire — olvassuk az 1535-ki gyöngyösi káptalan határozatai között — akár előljáró, akár alattvaló — rábizonyosodik, — amitől a Úr Isten őrizzen meg bennünket, — hogy a lutheranizmus tanai által meg van mótelyezve, vagy pedig olyasmit hirdet, ami az egyház tanításaival ellenkezik, az illető a kusztosz minden késedelem nélkül börtönöztesse be. Ha egy hónap elteltével bűnbánatot tanúsít és tévedéseit visszavonja, kibocsájtható a fogságból. Ellenkező esetben tartassék fogva a tartományfőnök által meghatározandó ideig.

Ugyanily büntetésben részesült, aki lutheránus könyveket tartott magánál, a tartományfőnök előleges engedélye nélkül. Bárkinek szabad azonban olyan munkát olvasgatnia, amelyet katholikus szerzők írtak a tévtanok ellen. Együttal elrendelte a tartományfőnök, hogy a káptalan ezen határozatait minden házfőnök azonnal kihirdesse a kolostorokban.³⁾ Hasonló végzéseket hoznak az 1546-ki és az 1550-ki váradi káptalanokon.⁴⁾

Tagadhatatlanul, a hitehagyás révén szenvedett veszteségek érintették szerzeteseinket a legfájdalmasabban.

Mig arról volt szó, hogy körülszenczolják magukat a külső ellenség támadásai ellen, hogy megóvják rendjüket a török hódítás pusztításaival szemben, s megmentsek kolostorai-

¹⁾ Földváry L., Szegedi Kis István élete. Bpest, 1894. 105 l.

²⁾ U. ott. 115. l.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1535.

⁴⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1546. et 1550.

kat a kihalástól, addig mindig meg volt az a vigasztaló tudatuk, hogy ha fogynak is számban és erőben, ha éheznek és nyomorognak is, mindezt Isten hatalmas keze megpróbáltatásul méri reájuk.

Most pedig azt kellett látniok, hogy a romlást még saját testvéreik is tetézik, midőn arra vállalkoznak, hogy éppen az előttek legszentebbet támadják meg.

Az isteni Gondviselésbe vetett mélységes bizodalomuk azonban még ekkor sem rendült meg.

Minél keserűbb csalódások, érzékenyebb veszteségek érik őket, annál jobban ragaszkodnak szerzetesi szabályaik szigorú megtartásához. Káptalani határozataikban csak annál jobban sürgetik a szűzesség, engedelmesség és szegénység hármasságát. Annál sürűbben hangoztatják a szeretet szükségességét, az önmegtagadás jutalmát, az önfeláldozás édességét.

Más részről felismerik a kor igényeit is. Belátják, hogy a könyv erejével nem vetekedhetik semmiféle hatalom, hogy állandó hódítást csak a tanultság, a szellemi képzettség biztosít. Azért, midőn 1581 tavaszán Gyöngyösön azon tanakodnak, hogy miként lehetne és kellene elpusztult tartományuk romjait újból felépíteni, arra az elhatározásra jutnak, hogy a rend kötelekeibe lépő ifjakat tanulmányaik végzése céljából a jezsuiták iskoláiba küldik. Egyuttal kimondják, hogy a jövőben minden egyes zárdának meg legyen a maga könyvtára, a könyvekről mindenhol pontos jegyzék készítettessék, és ezentúl ne legyen szabad a könyveket egyik zárdából a másikba szállítani, nemcsak azon okból, mert az sok fáradságba s nem ritkán tetemes költségbe kerül, hanem még inkább mivel attól lehet tartani, hogy a becses munkák így mihamarabb tönkre tétetnek.¹⁾

Igy védelmezték, erősítették magukat szerzeteseink, a XVI. század második felében.

És csakugyan ez a kettő menti meg őket az enyészettől. a magyar egyház legsiralmasabb idejében: a szigorú szerzetesi szellem s a kor igényeit kielégítő szellemi képzettség.

Meg vagyok róla győződve, hogy ugyanezek fogják jövő fenmaradásukat is biztosítani.

KOLLÁNYI FERENCZ.

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1581.